

נפש, שהרי דין יהרג ואל יעבור דשפיכות דמים הוא מטעם מאי חזית, ובעובר לא שייך מאי חזית דודאי נפש גמורה עדיפא מנפש עובר.

נמצא שאין הכרח לתלות פלוגתא הראשונים אם יש דין יהרג ואל יעבור בעוברים, בפלוגתא אם יש היתר דפקו"נ בעוברים.

ז] לעיקר שיטת הרמב"ם שהיתר הריגת עובר במקשה לילד הוא מדין רודף, כבר רבה המבוכה בזה ורבים מגדולי האחרונים רגשו ותמהו כיצד להסביר את שיטת הרמב"ם, ויש כאן ג' קושיות עיקריות. א. אם יש לעובר דין רודף, א"כ גם כשיצא ראשו הוא רודף, ומדוע יצא ראשו אין נוגעין בו. והרמב"ם עצמו כתב שאין נוגעין בו מפני שזהו טבעו של עולם, וכוונתו לכאן לפרש בזה מדוע אינו רודף, ותימה דא"כ גם קודם שיצא ראשו אין נוגעין בו. ועיין בנוב"י חו"מ תנינא נ"ט בסופו שנשאר בתימה. ב. עוד תימה דבגמ' בסנהדרין (ע"ב ב') אמר רב הונא, קטן הרודף מותר להצילו בנפשו, והקשו עליו

מההיא מתני' דאהלות, מדוע יצא ראשו אין נוגעין בו הרי הוא רודף, ומשני שאני התם דמשמיא קא רדפי ליה. וא"כ מפורש בגמ' דבמקשה לילד אין העובר נחשב רודף, וכיצד כתב הרמב"ם דכ"ז שלא יצא ראשו מותר להורגו מדין רודף. ג. ועוד דבמשנה באהלות מפו' הטעם דמחתכין את העובר "מפני שחייה קודמין לחייו" ומשמע שזהו הטעם, וכיצד כתב הרמב"ם טעם רודף. ועיין במנ"ח מצוה רצ"ו ס"ק ר' ובחידושי הגר"ח פ"א מרוצח מש"כ ליישב בזה, ועיין עוד ב"אבי עזרי"י מש"כ ליישב דברי הרמב"ם האלו, ובשיעורי הגר"ד פורסקי על פרק בן סורר (דף עב:) והדברים ארוכים ואכ"מ.

סימן כ"ז

בדין ישראל שאנסוהו להרוג גוי

ומסתעף לדין לא מעלין ולא מורדין ובדין אנסוהו להרוג עבד כנעני, מומר, ומי שנתחייב מיתה בבית דין

אנסו אדם מישראל להרוג גוי, האם הוי בכלל שפ"ד וצריך למסור נפשו למיתה ולהימנע ולא להרוג, או דלמא על הריגת גוי לא נאמר דין יהרג ואל יעבור.

1234567

מצוות, אבל לא קיבל על עצמו בפני ביי"ד לשמור אותם. ג. וגר תושב - היינו שקיבל על עצמו בפני ביי"ד לשמור את המצוות שנצטוו בני נח. ודיניהם חלוקים זה מזה, וכדלקמיה.

אוצר החכמה

א] ראשית כל דבר צריך לחלק שישנם ג' מיני גוים, וכפי שחילקם הריטב"א במכות (דף ט.). א. עכו"ם - היינו גוי שעובר על שבע מצוות שנצטוו בני נח. ב. בן נח - היינו שאינו עובר על שבע

גוי שעובר על שבע מצוות

לסלק את הסולם מהבור וכדומה שרי, ורק רציחה ממש אסורה.

ובתוס' בע"ז (דף ד' ב') מפורש, ד"אין מורידין" פירושו שיש איסור להוריד. וכן מבואר מדברי התוס' בע"ז (דף י:), שהקשו על המעשה המובא בגמ' שם, שאנטונינוס המלך בא בכל יום לרבי עם שני משרתים, והיה הורג אותם אח"כ. והקשו תוס' כיצד הותר לו להורגם, הרי אמרו עכו"ם לא מעלין ולא מורידין, (ותירצו שהם היו מינים, עי"ש). ומזה מוכיח הט"ז כשיטתו, שאסור להרוג או לגרום בידים מיתה לעכו"ם. ^{אוצר החכמה}

אמנם מאידך גיסא, הב"י מדייק מתוס' בע"ז (דף כו:) כשיטתו שאין מורידין זה רשות ולא איסור, דכתבו התוס' שם אהא דאמרי' עובדי כוכבים אין מורידין וז"ל: "דאע"פ שאין מקיימין שבע מצוות, מ"מ רבינהו קרא להיתרא דכתיב 'והיו לך למס ועבדוך' עכ"ל. ומשמע מדברי התוס' שבעצם מותר וראוי לכתחילה להרוג עכו"ם משום שאינם מקיימים שבע מצוות בני נח, ובדין אין מורידין נאמר רק "היתר" שאין חיוב להורידן.

לעניין עכו"ם שאינו שומר שבע מצוות בני נח, אמרו בגמ' עבודה זרה (דף כו:) "העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין". [וכתב הרמב"ן במכות (דף ט.), דלאו דוקא אם יודעים בבירור שאינו שומר שבע מצוות בני נח, אלא בסתמא אין רובן מקיימין שבע מצוות, וכל שלא ידוע לנו שמקיים הוא בחזקת עכו"ם]. ונחלקו רבותינו בפירוש האי דינא ד"אין מעלין ואין מורידין", האם יש איסור להוריד גוי לבור ולגרום לו מיתה בידים, או דלמא אין איסור בזה, ומה שאמרו "אין מורידין" הפירוש הוא שאין חיוב להוריד (והחידוש דאע"ג דעוברין על שבע מצוות אין חיוב להרגם עיין תוס' בע"ז שם הטעם) אבל אם רוצה רשאי.

הריטב"א במכות (דף ט.) כתב להדיא, שעכו"ם שאינו שומר שבע מצוות מותר להורידו לבור בידים או לגרום לו מיתה. וכן דקדק הב"י ביו"ד סי' קנ"ח מלשונו של הרמב"ם. וכן נוקט הש"ך ב"נקודות הכסף" ריש סי' קנ"ח. אבל הב"ח בסי' קנ"ח כתב ד"אין מורידין" פירושו שאסור להוריד. וכן כתב הט"ז שם ס"ק א', אלא שהוא חילק שסיבוב מיתה גרידא, כגון

והט"ז

1234567

מורה נבוכים

אוצר החכמה

(שם) כתב לדחות את הראיה מתוס' דהתוס' דנו לגבי הדין דאורייתא וסברי דמדאורייתא באמת אין איסור להרגם, אבל מ"מ חכמים תיקנו שאסור להרגם, ומה שאמרו בגמ' אין מורדין הכונה שאסור מדרבנן, עכ"ד.

נמצא

1234567

מורה נבוכים

אוצר החכמה

לפי"ז דלדעת הריטב"א והב"י והש"ך, יש היתר גמור להרוג כל גוי שאינו שומר שבע מצוות, וא"כ ודאי לא שייך לדון כלל דין יהרג ואל יעבור, דאין כאן איסור כלל. וגם לדעת התוס' שאסור, הלא כתב הט"ז שזה רק איסור דרבנן, ומסתברא טובא דכיון שכל עיקר האיסור הוא דרבנן, אי"ז בכלל שפ"ד ולית ביה דין יהרג ואל יעבור, (וכמש"כ הש"ך בסי' קנ"ז ס"ק י', שערורה דרבנן כו"ע מודו שאינה בכלל אביזריהו דג"ע).

ב] אכן

1234567

מורה נבוכים

אוצר החכמה

מדברי התוס' בע"ז מבואר דסברי דהריגת גוי אסורה מדאורייתא דהתוס' שם (דף ס"ד ב' ד"ה איזהו) הקשו אהא דאמרי' שם שגר תושב מצווה להחיותו, כיצד ייתכן שיהיה מצווה להחיותו, הרי מיד כשעבר על שבע מצוות קודם שנתגייר, כבר נתחייב מיתה. ותירצו וז"ל: "י"ל דכל זמן שלא דנוהו בי"ד אינו חייב מיתה, תדע דהא אמרינן העכו"ם ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורדין" עכ"ל. מבואר מדברי התוס' שלא חל חיוב מיתה עד גמר דין, וקודם לכן אסור להורגו, וזהו דין אין מורדין. וכן מפורש טפי ב"הגהות אשרי" שם, דקודם שדנוהו למיתה אסור להורגו. ולפי דבריהם מעיקר הדין אסור

להורגו קודם שדנוהו, וכשם שאסור להרוג כל גוי ששומר שבע מצוות מדאורייתא, [וכמו שהביא הכ"מ בפ"ב מהל' רוצח וש"נ הל' י"א מהמכילתא דההורג את הגוי חייב מיתה בידי שמים].

ולפי"ז שוב קשה סתירת דברי התוס' דהא מדברי התוס' בדף כ"ו (שהובא לעיל) משמע שבעצם מותר להרוג כל גוי שאינו שומר שבע מצוות, ובדין אין מורדין נאמר רק היתר שאין חיוב להורידן וזה סותר לכאור' למה שכתבו בדף ס"ד דבדין אין מורדין נאמר איסור להרגם קודם שנגמר דינם למיתה.

והנראה ביישוב דברי התוס', דודאי כל זמן שלא דנו את העכו"ם אינו חייב מיתה ואיסור גמור להורידו, וזהו שאמרו "אין מורדין". אלא שהתוס' נתקשו בהא גופא, מדוע לא יהיה עלינו חיוב לדון כל גוי ולהמיתו בידים, ומדוע אנו נמנעים מלדונם וממילא נמנעים מלהורידם לבור. ועל זה תירצו התוס' (בדף כו:): שיש היתר מיוחד שהתירה תורה "והיה לך למס ועבדוך" שאין לנו חיוב לדונם למיתה, ושוב ממילא כל זמן שלא דנו אותם אסור להורגם.

ג] ובאמת צ"ע רב לשיטת הסוברים דמותר להרוג בן נח שעובר על שבע מצוות וכדלעיל, ואמאי שרי, מ"ש מסתם גוי שאסור להורגו. ואם משום שנתחייב מיתה כשעבר על מצוות שחייב בהם, הלא קי"ל דבדיני נפשות לא חל חיוב קודם גמר הדין.

והניחא אדם שידוע בבירור שהגוי עבר

אוצר החכמה

על אחת מהשבע מצוות, יכול להמיתו מדין דיין, דהא עכו"ם מיתתם בעד אחד ובדיין אחד, וכדאיתא בפרק ד' מיתות (נ"ז ב'). אבל משמעות הדברים היא דלאו דוקא בכה"ג שרי לגרום להם מיתה, אלא אפי' מי שלא יודע בבירור יכול להורגם, אע"פ שאינו יכול להעשות לדיין, וכן משמע שגם אשה יכולה להורגן אע"פ שאינה כשרה לדון (כמבואר בסנהדרין שם). ועוד נראה דגם מי שראוי לדון צריך להתכוון לדון, ואז אית ליה דין דיין, אבל אם סתם הרג את הגוי אינו נחשב לדיין", ולא משמע מדברי הב"י וסיעתו דדוקא אדם שכשר ויכול לדון ונתכוון לדון, הוא בלבד יכול להרוג עכו"ם, אלא משמע שכולם יכולים. ותימה כיון שלא עמד בדין כיצד שרי להורגו.

והנראה בביאור העניין, דבעצם החיוב

אוצר החכמה

מיתה ראוי לחול בשעת מעשה העבירה, שזהו סיבת החיוב, וכמו כל חיובי ממון שחלים לאלתר, (מזיק וגזלן וכדומה), מלבד דיני קנסות שחלים ע"י בי"ד, כמבואר בתוס' כתובות (לג:) ובכ"ד, וילפינן מ"המצא תמצא" המצא בעדים תמצא בדיינים). ובי"ד באים רק לברר אם חל חיוב או לא, אבל עצם החיוב חל כבר בשעת מעשה. אלא שבדיני נפשות נתחדש חידוש מיוחד, שהחיוב לא חל כלל עד גמר דין,

(וכמבואר דין זה בגליון השס' להגרע"א במכות דף ה. ובסנהדרין (עא:) סוגיא דאשתני דינא ובכ"ד, ואכמ"ל). ומקור לדין זה שמעתי ממו"ר ראש הישיבה הגרב"ד פוברסקי שליט"א, דילפינן מדכתיב "לא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט", והוא לאו מיוחד שנאמר בדיני נפשות שאסור להמית את הבע"ד עד גמר דין, וההורגו קודם לכן חייב מיתה כדין רוצח ואע"פ שידוע לו בבירור שהרוצח הרג, כמש"כ ה"חינוך" מצוה ת"ט, ועי"ש במנ"ח ס"ק א', ומיניה ילפינן שלא חל חיוב מיתה כלל עד גמר דין.

והנה המנ"ח שם ס"ק ה' כתב, דלאו זה נאמר רק בישראל ולא בבני נח, ומעשה לפי"ז אצל בני נח דיני נפשות הם כדיני ממונות לעניין זה, ומיד בשעת מעשה חל החיוב ואפי' בלא גמר דין. והשתא את"ש שמותר להרוג גוי שעובר על שבע מצוות גם בלא דין כלל, וגם מי שאינו ראוי לדין, דכיון שרובם עוברים על שבע מצוות כמש"כ הרמב"ן והם חייבים מיתה, מותר להורגן בלא שום דין.

ובדעת התוס', שכתבו דגם בעכו"ם לא חל חיוב קודם גמר דין, נראה דסברי שאע"פ שהלאו ד"עד עומדו לפני העדה למשפט" לא נאמר בבני נח, אבל ילפינן מדין ישראל כלל בדיני נפשות, שלא חל חיוב בלי גמר דין. וגם בכך נח הדין כן, אלא שאצלם אין את הלאו, אבל מ"מ הדין

יד שוב מלאמי כן בחזו"א חו"מ ליקוטים ב' ס"ק ב' שכתב דלא כל אחד יכול לדון גוי ולהמיתו אלא דוקא מי שמומחה בדינים, וגם צריך לעיין בדיניו אם יש לו כל זכות וכן לדון מיושע כנשאר הדינים.

שווה שהחייב חל רק על ידי גמר דין, וקודם לכן הוא ככל גוי ששומר שבע מצוות שאסור להרגו.

והעולה עכ"פ משיטת תוס' והגה"ה, שאסור להרוג גוי קודם שדנו

אותו למיתה. וכן נקט החזו"א ביו"ד סי' ס"ט, ודקדק כן גם מלשוננו של הרמב"ן במכות (דף ט.). ולפי זה דינו של גוי שאינו שומר שבע מצוות כל זמן שלא דנו אותו, כדן גוי ששומר שבע מצוות וכדלקמיה.

גוי שאינו עובר על שבע מצוות

ומשמע שאם אנסוהו להרוג גוי לא שייך האי טעמא ומותר להורגו.

וכן מדוקדק לשונו של הרמב"ם בפ"ה מהל' יסודי התורה הל' ז' וז"ל:

"הריגת נפש מִיִּשְׂרָאֵל לרפאות נפש אחרת או להציל אדם מידי אנס, דבר שהדעת נוטה לו הוא שאין מאבדין נפש מפני נפש" עכ"ל. ומדוקדק נמי שדוקא באיבוד נפש מישראל שייך טעם זה, ולפי"ז באנוס להרוג גוי, יעבור ולא יהרג.

אלא שעדיין יש לדון ע"פ מש"כ הכ"מ (שם הל' ה') דקים להו לחז"ל דעצם איסור רציחה אינו נדחה מפני פקו"נ, ואפי' במקום דליתא לסברת מאי חזית, כגון בנכרים שצרו על עיר ואמרו תמסרו לנו אחד ואם לאו נהרוג את כולכם דקיי"ל ימותו כולם ואל ימסרו נפש אחת מישראל. וא"כ יש לדון גם בגוי, דנהי דלא שייך סברת מאי חזית, אבל מ"מ איכא איסור בהריגתו, ואולי זה גם בכלל שפ"ד שדינו יהרג ואל יעבור.

אבל מסתברא מילתא דגם לדברי הכ"מ אין דין יהרג ואל יעבור בהריגת גוי, דלא מצינו דין מסי"נ אלא על איסור שפ"ד דישראל, שהוא איסור חמור וההורגו נהרג,

ד] והשתא יש לדון, מה הדין באנסו ישראל להרוג בן נח ששומר

שבע מצוות, האם יש על הריגתו דין יהרג ואל יעבור. והנה הא ודאי שסתם כך איסור גמור להורגו, וכמו שהובא לעיל דברי הכ"מ פ"ב מהל' רוצח וש"נ הל' י"א שהביא מהמכילתא שאסור להרוג גוי, ואע"פ שההורג גוי אינו חייב מיתה בידי אדם, אבל חייב מיתה בידי שמים, אלא דצ"ע אם הוא בכלל שפ"ד לעניין דין מסי"נ.

ובגמ' בסנהדרין (דף עד.) מפורש הטעם שיש דין מסי"נ באיסור רציחה ד"מאי חזית דדמא דידך סומק טפי דלמא דמא דההוא גברא סומק טפי" וכתב שם רש"י וז"ל: "דכי אמר רחמנא לעבור על המצוות משום וחי בהם משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל והכא גבי רוצח כיון שסו"ס איכא איבוד נשמה למה יהא מותר לעבור מי יודע שנפשו חביבה ליוצרו יותר מנפש חברו הלכך לא ניתן דבר המקום לידחות" עכ"ל. ומדוקדק מלשוננו של רש"י, דדוקא באנסוהו להרוג ישראל שייך האי טעמא, משום שיקרה בעיני ה' נשמה של ישראל וממנ"פ יהיה איבוד של נשמה אחת,

ואפי' על הריגת טריפה שההורגו אינו נהרג
מכל מקום איסור חמור דהריגת ישראל
איכא. אבל איסור הריגת גוי, שהוא איסור
אחר והוא קל יותר, לא מצינו בו דין מסירות
נפש. ועוד שהרי יש מצוה להציל נפש

מישראל, ואין מצוה להציל נפש גוי, (ורק גר
תושב יש מצווה להחיותו, כמפורש בע"ז דף
ס"ד ע"ב.) ואם כן ודאי מסתבר שראוי
לישראל להציל את עצמו אפילו בהריגת
הגוי.

גר תושב

ה' ועדיין יש להסתפק בגר תושב שיש
מצוה להחיותו, כמפורש בע"ז
(דף כ. ובדף סד:), מה הדין באנסו ישראל
להורגו, האם יש דין יהרג ואל יעבור או לא.
ולפי סברת מאי חזית, נראה ברור דשרי
להמיתו, כמו שדקדקנו לעיל מרש"י
והרמב"ם שסברא זו שיכת רק בהריגת

ישראל. אבל לפי הכ"מ, שעצם איסור
רציחה אינו נדחה מפני פקו"נ, צ"ע.
ומסתברא דגם לפי דבריו שרי, כיון שסו"ס
איסור הריגת גר תושב קל יותר מאיסור
הריגת ישראל, ולא מצאנו בו דין מסי"נ.
ומ"מ אי"ז מוכרע וצריך ראיות מש"ס
ופוסקים.

אנסוהו להרוג עבד כנעני

ו' ישראל שאנסוהו להרוג עבד כנעני
שמל וטבל. לפי דעת הכ"מ
(לעיל סי' ט"ז) דבכל רציחה יהרג ואל
יעבור, אפי' כשליתא לסברת מאי חזית,
מסתבר שגם על הריגת עבד כנעני יש דין
יהרג ואל יעבור, שהרי יש איסור גמור
בהריגתו וההורגו נהרג עליו, כמפורש
ברמב"ם פ"א מהל' רוצח וש"נ הל' י'.
ומסתבר דגם האדון צריך למסור נפשו ולא
להרוג את העבד, ואע"פ שהקילה עליו תורה
יותר מכל שאר אדם בדין יום או יומיים,

אבל פשוט שגם כלפיו הריגת העבד היא
בכלל איסור רציחה.
ולדעת הסוברים שכל הדין מסי"נ בשפ"ד
הוא רק מטעם מאי חזית (עיין מה
שהובא בזה בסי' ט"ז), יש להסתפק מה דינו
של עבד כנעני בזה, האם כיון שהוא חייב
במצוות כאשר שייך בו סברת מאי חזית כמו
ששייך באשה וכמש"נ בסי' כ"א, או דלמא
כיון שסו"ס לא בא לכלל ישראל לגמרי
(וכדאיתא בסנהדרין נ"ח ב') לא שייך ביה
מאי חזית וצ"ע.

אנסוהו להרוג מומר

ז' מי שאנסוהו להרוג ישראל מומר, האם
יהרג ואל יעבור ככל רציחה. או

דלמא שאני מומר דאין חיוב מסירות נפש
על הריגתו.